

ЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВИСНОВЛЕННЯ В ГУМАНІТАРНОМУ ПІЗНАННІ

Метою статті є з'ясування особливостей логічних методів отримання висновків щодо гуманітарних предметів. Завданням цього наукового дослідження є аналіз логічних парадигматичних аспектів гуманітарного знання, таких як відмінності у формуванні множин, логічних форм, висновків тощо. У роботі використовується набір логічних методів, таких як аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення, неформальна логіка розуміння тощо. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що логіка гуманітарного пізнання формується на основі логіки історичного пізнання, специфіка якої виявляється в особливому значенні одиничних множин, що отримують пряме та непряме значення, формують відповідні логічні зв'язки при висновленні. Під час дослідження було з'ясовано, що при отриманні висновків у гуманітарній царині формування типового індивіда є множинним. Його ідеальні якості переносяться на мережу без назви. У такий спосіб створюється цілісність гуманітарної тематики. При переході від частин до цілого відбувається «логічний стрибок», що також полягає в різниці між процедурами отримання висновку. Широко розповсюдженим є раціональне розуміння шляхом визначення цінності цілого. Водночас розуміння може бути сильним чи слабким. Можна стверджувати, що у гуманітарному пізнанні використовуються всі види умовиводів – дедукція, індукція і аналогія. Логіка гуманітарного пізнання є похідною від онтології та теорії практичних суджень. При отриманні висновків враховуються суб'єктивні значення життєвого досвіду, надаються логічні значення правди і неправди. В умовиводах дедуктивної і недедуктивних форм щодо гуманітарних предметів як підстави використовують судження про цінності. У результаті дослідження були отримані такі висновки. Логіка гуманітарних знань формується на основі історичної свідомості, спирається на онтологію та має ознаки логіки практичного мислення. При його формуванні доцільно використовувати теорію практичних суджень та висновків з урахуванням суб'єктивних цінностей життєвого досвіду, отримання логічних значень істини та неістинності. Умови дедуктивної та недедуктивної форми базуються на судженнях про значення. Логіка гуманітарних знань значною мірою є герменевтичною логікою, яка, зі свого боку, є логікою раціонального розуміння.

Ключові слова: логічні методи, логічні висновки, дедукція, індукція, аналогія, герменевтична логіка.

З середини ХІХ століття в західноєвропейській науці і філософії формується методологія історії, яка отримує статус науки. Дослідження з логіки історичного пізнання узагальнюють думку про те, що саме історія, яка досліджує час, на відміну від природознавства, що досліджує простір, є корінною наукою для всіх гуманітарних наук. Це узагальнення стало відправним пунктом у вирішенні проблеми розмежування методів наук про дух та методів наук про природу (В. Дільтей), де логіка постає чи не найважливішим інструментом і теоретичним підґрунтям цих методологій.

Актуальність дослідження полягає в тому, що проблема прояснення та визначення особливостей логічних форм та логічного інструментарію в гуманітарному пізнанні постає в новому світлі в сучасності, де штучний інтелект отримує можливість конкурувати з людським інтелектом. Людський інтелект, його логіка не тільки є оригіналом і інструментом створення штучного інтелекту та цифрової цивілізації, але й стає запорукою збереження людської свідомості, розумності, духовності, розвитку методології гуманітарної науки тощо.

Відмінність логіки гуманітарного пізнання зумовлена передусім особливістю роботи мислення, яке використовує специфічний інструментарій при форматуванні різних наукових предметів і організації пізнавального процесу. Серед багатьох новітніх підходів

і методів гуманітарних наук, розроблених у феноменології, екзистенціалізмі, філософії життя, структуралізмі, постмодернізмі та ін., необхідно також зазначити герменевтику, що посідає особливе місце завдяки своїй онтології та логіці. Тому актуальним щодо гуманітарного пізнання є дослідження особливостей логіки розуміння та інтерпретації.

Метою статті є з'ясування особливостей логічних методів отримання висновків щодо гуманітарних предметів. Завданням даного наукового дослідження є аналіз логіко-парадигмальних аспектів гуманітарного пізнання, таких як відмінності у формуванні множин, логічних форм і висновків тощо.

Говорячи про *ступінь розробки даної проблематики*, слід зазначити, що одним з головних джерел логіки розуміння є теорія висловлювань Аристотеля [Аристотель, 1978]. Пізніше вчення про герменевтичну логіку почав розвивати Х. Вольф, потім Й. Хладеніус, Ф. Шлейєрмахер, В. Дільтей [Дильтей, 1988], Г. Ліпс, О. Больнов [Bollnow, 1983], Г.-Г. Гадамер, Г. Шпет [Шпет, 1916] та ін. Історію логіки гуманітарного пізнання та герменевтичної логіки у філософській герменевтиці досліджено також у працях таких дослідників, як С. Б. Кримський [Крымский, 1965], А. Т. Ішмуратов [Ишмуратов, 1982], В. Г. Кузнецов [Кузнецов, 1991], А. А. Івін [Ивин, 1997], О. М. Юркевич [Юркевич, 2018]. Сучасні дослідження в царині логіки гуманітарного пізнання сформувавши гуманітарний предмет, взятий у його онтологічних контекстах. Подальші логічні завдання пов'язані з визначенням особливостей отримання висновків.

Логіка історичного пізнання базується на життєвому досвіді людей (не істориків), що стає підставою у доведенні. Досвід людини є досвідом свідка, що дійсно щось пережив і це «щось» вважається істинним історичним фактом. Онтологічна істинність є підставою для створення логічних форм і логічно істинних висновків. Такий підхід базується на довірі до людського досвіду. Отже, якщо в умовиводі є висхідний істинний засновок, а другий засновок є висловлюванням, що виражає факт, в який вірить свідок, то висновок буде імовірним.

Й. Хладеніус всі істини поділяв на загальні та історичні. Історична вірогідність також відрізняється від вірогідності в її загальнонауковому значенні. Історична вірогідність набуває побутового значення, що пов'язано з повсякденним досвідом. Вірогідність у повсякденному житті – це: 1) будь-яке пізнання, отримане за допомогою органів почуттів; 2) досвідне пізнання; 3) інформація, отримана з повідомлень інших осіб; 4) чужий досвід. Отже, вірогідність – це фактична істинність, що отримує правильну логічну форму.

В умовиводах про гуманітарний предмет висновки отримують шляхом переносу якостей прикладів (взірця, *exempla*) на обсяг безіменної множини (*loci communes*).

Логічні форми, у яких нам даний історичний предмет як факт, таким же чином, як у традиційній логіці, отримують загальне значення. Однак відмінність історико-логічної форми полягає в тому, що загальне значення буде не абстрактно загальним, а *емпірично загальним*. Це означає, що «вони можуть бути приписані “усім S” і “будь-якому S”, але не “S взагалі”, не будь-чому ідеально можливому, але тому, що зустрічається у дійсності» [Шпет, 1916, с. 10]. Значення такого роду є умовним, а висновки – імовірними.

У сучасній логіці є розробки логіки розуміння як окремого логічного знання на основі філософської герменевтики. Зокрема, ця логіка використовує та розвиває модальність оцінки (аксіологічну модальність). Так, А. А. Івін досліджує раціональне розуміння на основі логіки практичних міркувань [Ивин, 1997].

Окрім раціональної форми розуміння є інші, такі як інтуїтивне схоплювання або симпатичне (чуттєве) розуміння, але вони не досліджуються логіками як «непрозорі» стани або такі, що формалізуються лише частково, не достатньо. Отже, герменевтична логіка не покриває весь обсяг герменевтичного відношення, всіх можливостей розуміння. Герменевтична логіка досліджує результат розуміння, яке отримало форму вираження, може бути усвідомлене раціональним способом.

Специфіка логіки розуміння розглядається також у співвідношенні розуміння і пояснення. Висхідною тезою є твердження щодо подібності логічних структур пояснення і

раціонального розуміння. «Відмінність між поясненням і розумінням полягає не в їхній побудові, а в характері, або модусі прийнятих засновків» [Ивин, 1997, с. 235].

Як пояснення, так і розуміння поділяють на сильне та слабе. *Сильне розуміння* постає як «підведення явища, що підлягає розумінню, під відому загальну оцінку» [Ивин, 1997, с. 234] та має дедуктивну форму побудови.

Індукція як метод наукового пізнання була визнана тільки у XVII сторіччі після виходу в світ логічної праці Ф. Бекона «Новий органон». Історія розвитку індуктивного методу пов'язана з історичною наукою, історичним предметом, специфіка якого була виправдана за допомогою індукції. Сьогодні історичну індукцію можна вважати загальногуманітарним методом отримання висновків, що свідчать про розуміння. Такі висновки характерні для власне історичної науки, психології, літературознавства, філософії, правознавства тощо. Зокрема, і в юридичній герменевтиці у питаннях тлумачення при правозастосуванні одним зі способів отримання висновку є історична індукція. Індуктивний висновок використовується як при розумінні об'єктивної, так і суб'єктивної історії, у якій формуються сенси. Так, систематизація об'єктів юридичного значення є подібною до логіки об'єктивної історії, а процедура судочинства передбачає використання логіки суб'єктивної історії. Висновки, що є результатом розуміння, формуються в життєвих контекстах.

Суб'єктивні переживання не оцінюються за допомогою логічних значень істинності або хибності, але вони набувають значень *правди* і *неправди*. Логіка розуміння індивідуального життя має форму індуктивного умовиводу і спрямована на узагальнення в системі життєвих цінностей, цілісного сенсу життя. Індуктивний висновок отримується на підставі надання сенсу окремим переживанням як фактам суб'єктивного досвіду, які співвідносяться при їх оцінці за аналогією та стають підставою для висновку, що надає цілісне розуміння внутрішнього світу людини. У Й. Хладеніуса та В. Дільтея індукція оснований на співвідношенні частини й цілого, а не роду і виду. При переході від частин до цілого відбувається так званий «мереологічний стрибок». Цей «мереологічний стрибок» відбувається як нелінійний перехід від засновків до висновку, він обумовлений неврахованим ірраціональним характером несвідомого, що було визначено Дільтеєм як «людський залишок», що впливає на весь хід історії духу. Ймовірний характер висновку обумовлений суб'єктивною вірогідністю індивідуального досвіду.

Герменевтична логіка телеологічно обумовлена ідеєю цілого, яка в практичних міркуваннях виражена за допомогою загальнозначущих ціннісних висловлювань. У сучасних логічних теоріях герменевтична логіка пов'язана також з логікою практичного висновку, логікою абсолютних оцінок і причинності. Отже, герменевтична логіка є специфічною онтологією, що відрізняється від логіки абстрактного мислення. Те, що в абстрактному мисленні є несумісним, може знайти своє виправдання в онто-логічному сенсі. У мереологічному аспекті герменевтичної логіки часто не відбувається абстрагування відносно образу й характеристик конкретних предметів дійсності. Формування логіки гуманітарного предмету в логічних дослідженнях поширює можливості логічної методології, технік логічного аналізу тощо.

Слабкий тип розуміння оснований на каузальному твердженні та побудований індуктивно. Цей тип розуміння називають цільовим (або ж телеологічним, мотиваційним) [Ивин, 1997].

Така ж сама форма побудови може бути і в процедурах пояснення. Але відмінність полягає в тому, що розуміння у власному сенсі слова є успішним результатом зустрічі людської свідомості з певною інформацією, тоді як процес розуміння з часів Л. Вітгенштайна називався «виправданням». Виправдання, на відміну від пояснення, здійснюється не шляхом застосування критеріїв логічної істини, а шляхом підведення конкретних умов під цінність.

Дослідження логіки розуміння в аспекті практичних суджень дає можливість вийти за межі стійких стереотипів про те, що герменевтика займається виключно текстами.

А. А. Івін виділяє три різновиди розуміння: розуміння поведінки, розуміння природи та розуміння мовних виразів. Водночас цей поділ на різновиди розуміння здійснюється не на основі переносного значення тексту, що створюється шляхом розширення за аналогією на будь-яку реальність (звідси, зокрема, такі метафори як «книга природи» або «мова почуттів»), а виходячи з особливостей кожної з цих сфер.

Ще одним уточненням є відмінність пояснення та розуміння у природознавчих і гуманітарних науках. Оскільки розуміння неможливе без передрозуміння (Г.-Г. Гадамер), то воно завжди має передумову. Відмінність наукового розуміння від буденного, а розуміння у природознавстві від гуманітарного розуміння полягає у характері передумов. Передумови наукового (раціонального) типу розуміння складаються з засвоєних наукових знань, а передумовами буденного розуміння можуть бути стереотипи, що містять хибні судження (наприклад, забобони), або судження здорового глузду (практичні судження), або судження змішаного типу, що містять як істинну, так і хибну інформацію. Зі свого боку наукове розуміння поділяється на розуміння природознавче та гуманітарне. Відмінність між ними оснований також на змісті інформації передумови: або це знання, що основане на критерії істинності, або на критерії цінності.

У практичних судженнях «передумовою розуміння внутрішнього життя індивіда є не тільки існування *взірців* для його оцінки, але й наявність *певних стандартів* прояву цього життя зовні, у фізичній, доступній для сприйняття дії. Отже, *розуміння можна визначити як оцінку на основі деякого взірця, стандарту або правила*» [Івін, 1997, с. 247].

Розуміння постає у формі практичних суджень при розумінні *поведінки*. Розуміння поведінки основане на відтворенні зв'язку між мотивом і вчинком. Встановлення такого зв'язку дозволить помістити мотивацію і вчинок у єдине ціннісне середовище і таким чином усвідомити сенс людської поведінки в конкретній ситуації (цільове розуміння). Логічна ж форма елементарного акту цільового розуміння вчинку є *практичним силлогізмом*. Зазначимо також, що при створенні комбінованої теоретичної моделі логіки практичного висновку необхідно об'єднувати логіку абсолютних оцінок та логіку причинності.

Специфіка *розуміння мовних виразів* полягає в подоланні дистанції між значенням і уявленням. Зразком в даному випадку є індивідуальне уявлення людини, що формується на базі життєвого досвіду. Тому розуміння мовних виразів може бути різним у різних людей. Уявлення індивіда є його особистою цінністю, оскільки людина дуже цінує свої особисті переживання. Такі суб'єктивні цінності є для людини зразками, щодо яких висловлюється новий мовний вираз. Якість розуміння мовних виразів залежить від подібності життєвого досвіду людей.

Аналогія отримала статус наукового методу тільки в ХХ сторіччі. Аналогія основана на подібності предметів. Однак не будь-яка подібність може бути аналогією. У логіці аналогія визначається як умовивід, в якому на основі подібності предметів у певних ознаках можна отримати висновок щодо подібності цих предметів у інших ознаках. Тобто це є умовивід від часткового до часткового або від одиничного до одиничного. Аналогія дає імовірні висновки. «Слабкість» імовірних висновків пов'язується з їхньою сумнівністю, тому аналогія в традиційному розумінні завжди «поступалася» дедукції.

Гуманітарний характер предмету пізнання визначається також за ознакою антропоморфності, для її утворення використовується аналогія з людським організмом та іншими характеристиками людини. Причому утворений антропоморфним чином предмет може бути істотно не гуманітарним. Наприклад, у XVII столітті було створено поняття «водна артерія», в основі якого – аналогія властивостей водної системи з кровоносною. У той період багато природних явищ пізнавали за допомогою аналогії і це давало добрі результати.

Але найбільше значення аналогія набула при створенні та дослідженні гуманітарних предметів. Аналогія широко використовується в історії: відомий вираз «все нове – це добре забуте старе» передає повторюваність історичних форм, на чому основана й можливість передбачення їх виникнення на новому етапі історії. Аналогія

широко використовується в художній творчості та літературознавстві, у порівняльній лінгвістиці тощо. У психоаналізі поняття «трансфер» у своєму змісті містить аналогію з батьком або матір'ю для клієнта, поняття про комплекси Едіпа та Електри також побудовані за аналогією. У праві використовуються аналогія закону і аналогія права, аналогічно побудоване поняття про прецедент, а прецедентне судочинство основане також на аналогії.

У гуманітарному пізнанні аналогія часто супроводжується образним уявленням предмета, «чистота» сприйняття якого пов'язана з адекватністю чуттєвого відношення. Емоційність сприйняття гуманітарного предмета є підставою для встановлення цінності, досягнення духовного рівня узагальнення та гуманітарної аналітики.

Отже, у гуманітарному пізнанні використовуються всі види умовиводів – дедукція, індукція і аналогія. Логіка гуманітарного пізнання є похідною від онтології та теорії практичних суджень. При отриманні висновків враховуються суб'єктивні значення життєвого досвіду, надаються логічні значення правди і неправди. В умовиводах дедуктивної і недедуктивних форм щодо гуманітарних предметів як підстави використовують судження про цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аристотель. Об истолковании / пер. с древнегреч. М. И. Иткина. *Сочинения: в 4-х т.; т. 2.* М.: Мысль, 1976. С. 97–116.
- Дильтей В. Наброски и критика исторического разума / пер. с нем. А. П. Огурцов. *Вопросы философии.* 1988. № 4. С. 135–152.
- Доказательство и понимание: сб. науч. трудов / отв. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 1986. 312 с.
- Ивин А. А. Основы теории аргументации. М.: Владос, 1997. 351 с.
- Ишмуратов А. Т. Понимание и дедукция. *Понимание как логико-гносеологическая проблема: сб. науч. трудов* / отв. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 1982. С. 250–258.
- Крымский С. Б. Интерпретация как логическая операция. *Вопросы философии.* 1965. № 11. С. 47–56.
- Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание. М.: Изд-во МГУ, 1991. 192 с.
- Попович М. В. Понимание как логико-гносеологическая проблема. *Понимание как логико-гносеологическая проблема: сб. науч. трудов* / отв. ред. М. В. Попович. К.: Наукова думка, 1982. С. 5–23.
- Роди Ф. Герменевтическая логика в феноменологической ретроспективе: <...> Густав Шпет / пер. с нем. И. Чубарова. *Логос.* 1996. № 7. С. 41–46.
- Шпет Г. Г. История как проблема логики. Критические и методологические исследования. М.: Тип. А. И. Мамонтова, 1916. 473 с.
- Юркевич О. М. Герменевтична логіка: монографія. Latvia: Lambert Academic Publishing, 2018. 93 с.
- Bollnow O. F. Studien zur Hermeneutik. Band 2. Zur hermeneutischen Logik von Georg Misch und Hans Lipps. München: Verlag Karl Alber Freiburg, 1983. 295 s.

Юркевич Олена Миколаївна

доктор філософських наук, професор кафедри філософії
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024
e-mail: olenayurkevych@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4023-4624>

Стаття надійшла до редакції: 19.06.2019

Схвалено до друку: 30.08.2019

ЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ ВЫСКАЗЫВАНИЯ В ГУМАНИТАРНОМ ПОЗНАНИИ

Юркевич Елена Николаевна

доктор философских наук, профессор кафедры философии
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого
ул. Пушкинская, 77, Харьков, 61024
e-mail: olenayurkevych@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4023-4624>

Цель данной статьи – выяснение особенностей логических методов выведения относительно гуманитарных предметов. В работе используется комплекс логических методов, таких как анализ, синтез, абстрагирование и обобщение, неформальная логика понимания и др. Научная новизна исследования заключается в том, что логика гуманитарного познания формируется на основе логики исторического познания, специфика которой выявляется в особенном значении единичных множеств, которые получают прямое и не прямое значения, а также формируют соответствующие логические связи при выведении. В результате исследования было установлено, что логика гуманитарного познания является производной от онтологии и теории практических суждений и выводов с учётом субъективных значений жизненного опыта, получения логических значений правды и неправды. Умозаключения дедуктивной и недедуктивной форм в качестве основания используют суждения о ценностях.

Ключевые слова: логические методы, логические выводы, дедукция, индукция, аналогия, герменевтическая логика.

Статья поступила в редакцию: 19.06.2019

Утверждена к печати: 30.08.2019

LOGIC METHODS OF EXPRESSION IN HUMANITARIAN KNOWLEDGE

Yurkevych Olena M.

D.Sc. in Philosophy, Professor of the Department of Philosophy
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Pushkinskaya str., 61024, Kharkiv, Ukraine
e-mail: olenayurkevych@ukr.net
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4023-4624>

ABSTRACT

Purpose: finding out the features of logical methods for obtaining conclusions on humanitarian subjects. The task of this scientific research is to analyze the logical paradigmatic aspects of humanitarian knowledge, such as the differences in the formation of sets, logical forms and conclusions, and so on. *Methods:* a set of logical methods such as analysis, synthesis, abstraction and generalization, informal logic of understanding, etc. *Scientific novelty:* the logic of humanitarian knowledge is formed on the basis of the logic of historical knowledge, the specificity of which is manifested in the special meaning of individual sets that receive direct and indirect meaning, form the corresponding logical connections in obtaining conclusions. When obtaining conclusions on humanitarian subjects, the formation of an exemplary individual is a plurality. Its ideal qualities are transferred to an unnamed set. Thus, the integrity of the humanitarian subject is created. In the transition from parts to the whole there is a “logical jump”, which is also the difference in the procedure for obtaining a conclusion. Widely used rational understanding by identifying the value of the whole. Understanding can be strong or weak. The difference in the logic of humanitarian knowledge is primarily due to the peculiarity of the work of human thinking, which uses specific tools in formatting various scientific disciplines and organizing the cognitive process. Among the many new approaches and methods of the humanities developed in phenomenology, existentialism, philosophy of life, structuralism, postmodernism, etc., hermeneutics should be noted. It is hermeneutics that occupies a special place in humanitarian knowledge due to its ontology and logic. *Conclusions:* the logic of humanitarian knowledge is formed on the basis of historical consciousness, relies on ontology and has signs of the logic of practical thinking. In its formation, it is advisable to use the theory of practical

judgments and conclusions, taking into account subjective values of life experience, obtaining the logical values of truth and falsehood. The terms of deductive and non-deductive forms are based on judgments about values. The logic of humanitarian knowledge to a large extent is hermeneutical logic, which, in turn, is the logic of rational understanding.

Keywords: logical methods, logical conclusions, deduction, induction, analogy, hermeneutical logic.

REFERENCES

- Aristotle. (1976). On Interpretation. (M. I. Itkin, Trans.). In Aristotle, *The Collected Writings in 4 Volumes* (Vol. 2, pp. 97–116). Moscow: Mysl. (In Russian).
- Bollnow, O. F. (1983). *Studien zur Hermeneutik* (Band 2: Zur hermeneutischen Logik von Georg Misch und Hans Lipps). München: Verlag Karl Alber Freiburg. (In German).
- Dilthey, V. (1988). Sketches and Critics of Historical Reason. (A. P. Ogurtsov, Trans.). *Voprosy Filosofii – Philosophy Issues*, 4, 135–152. (In Russian).
- Popovich, M. V. (Ed.). (1986). *Proof and Understanding: Collection of Scientific Papers*. Kyiv: Naukova Dumka. (In Russian).
- Ivin, A. A. (1997). *Fundamentals of the Theory of Argumentation*. Moscow: Vlados. (In Russian).
- Ishmuratov, A. T. (1982). Understanding and Deduction. In M. V. Popovich (Ed.), *Understanding as a Logical-Epistemological Problem: Collection of Scientific Papers* (pp. 250–258). Kyiv: Naukova Dumka. (In Russian).
- Krymsky, S. B. (1965). Interpretation as a Logical Operation. *Voprosy Filosofii – Philosophy Issues*, 11, 47–56. (In Russian).
- Kuznetsov, V. G. (1991). *Hermeneutics and Humanitarian Knowledge*. Moscow: Publishing House of Moscow State University. (In Russian).
- Popovich, M. V. (1982). Understanding as a Logical-Epistemological Problem. In M. V. Popovich (Ed.), *Understanding as a Logical-Epistemological Problem: Collection of Scientific Papers* (pp. 5–23). Kyiv: Naukova Dumka. (In Russian).
- Rodi, F. (1996). Hermeneutic Logic in the Phenomenological Perspective: <...> Gustav Shpet. (I. Chubarov, Trans.). *Logos*, 7, 41–46. (In Russian).
- Shpet, G. G. (1916). *History as a Problem of Logic. Critical and Methodological Research*. Moscow: A. I. Mamontov's Publishing House. (In Russian).
- Yurkevich, O. M. (2018). *Hermeneutical Logic: Monograph*. Latvia: Lambert Academic Publishing. (In Ukrainian).

Article arrived: 19.06.2019

Accepted: 30.08.2019